

УДК 159.9 : [351.741 : 343.102]

Чухраєва Г.В., к. мед. н., начальник Центру організації психіатричної допомоги та професійного психофізіологічного відбору ГУМВС України в Харківській області.

ПРОФЕСІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМОГИ ДО НЕЇ

Діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовим колективом, громадськими організаціями й населенням.

Діяльність міліції є гласною. Міліція інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. За погодженням з міліцією засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, конституція, законність, дисципліна, міліція, обов'язки, екстремальність, органи міліції, безпека.

Деятельность милиции строится на принципах законности, гуманизма, уважения к личности, социальной справедливости, взаимодействия с трудовыми коллективами, общественными организациями и населением.

Деятельность милиции является гласной. Милиция информирует органы власти и управления, трудовые коллективы, общественные организации, население и средства массовой информации о своей деятельности, состоянии общественного порядка, мероприятиях по его укреплению. Не подлежат разглашению сведения, которые составляют государственную или служебную тайну.

Ключевые слова: правоохранительная деятельность, конституция, законность, дисциплина, милиция, обязанности, экстремальность, органы милиции, опасность.

Постановка проблеми. На сьогодні особливо злободенним є питання про реформування органів міліції, одним з ланок якої є прийняття нового УПК України. Реформування органів внутрішніх справ не може не зачепити питання про стан психологічних вимог до професійної діяльності співробітників міліції.

Метою нашого дослідження є вивчення сучасного стану професійних особливостей діяльності органів внутрішніх справ, а також психологічних вимог до неї.

Діяльність правоохоронних органів України визначено Законом України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року № 565 - ХП із змінами і доповненнями.

Міліція в Україні – державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань.

Згідно статті 2 даного Закону основними завданнями міліції є:

- забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів;
- запобігання правопорушенням та їх припинення;
- охорона і забезпечення громадського порядку;

- виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- захист власності від злочинних посягань;
- виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень;
- участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

Діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням.

Діяльність міліції є гласною. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. За погодженням з міліцією засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів при її органах. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю.

У підрозділах міліції не допускається діяльність політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету. При виконанні службових обов'язків працівники міліції не залежні від впливу будь-яких політичних, громадських об'єднань.

Відповідно до закону України «Про міліцію» правовою основою діяльності міліції є: Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти Міністерства внутрішніх справ України, Загальна декларація прав людини, міжнародні правові норми, ратифіковані у встановленому порядку.

Міліція виконує свої завдання неупереджено, у точній відповідності до закону. Ніякі виняткові обставини та вказівки службових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності міліції. Для забезпечення громадського порядку працівники міліції зобов'язані вживати заходів незалежно від свого підпорядкування.

Міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини незалежно від її соціального походження, майнового та іншого стану, расової та національної незалежності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань. При звертанні до громадянина працівник міліції зобов'язаний назвати своє прізвище, звання та пред'явити на його вимогу службове посвідчення. У взаємовідносинах із громадянами працівник міліції повинен виявляти високу культуру і такт.

Міліція не розголошує відомостей, що стосуються особистого життя людини, принижують її честь та гідність, якщо виконання обов'язків не вимагає іншого. Міліція тимчасово, в межах чинного законодавства, обмежує права і свободи громадян, якщо без цього не можуть бути виконані покладені на неї обов'язки, й зобов'язана дати їм пояснення з цього приводу.

Міліція забезпечує право на юридичний захист та інші права затриманих і взятих під варту осіб, не пізніше як через 24 години повідомляє про їх місцеперебування родичам, адміністрації за місцем роботи чи навчання і в разі необ-

хідності вживає заходів до негайного надання їм медичної та іншої допомоги.

Згідно зі статтею 7 міліція є єдиною системою органів, яка входить до структури Міністерства внутрішніх справ України, виконує адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу та охоронну (на договірних засадах) функції. Вона складається з підрозділів:

- кримінальної міліції;
- міліції громадської безпеки;
- транспортної міліції;
- державної атомобільної інспекції;
- міліції охорони;
- судової міліції;
- спеціальної міліції.

Індивідуальна професійна концепція працівника органу правопорядку являє собою суб'єктивне, особистісне бачення системи основних професійних проблем, змісту, способів та прийомів праці, труднощів в організації взаємодії та особистої праці. Індивідуальна професійна концепція в її сформованому вигляді розкриває особистісний зміст діяльності працівника, впливає на мотивацію праці, постановку конкретних службових і життєвих цілей.

Більшість авторів виділяють у діяльності співробітників МВС декілька характеристик:

діяльність є різновидом державної діяльності;

діяльність будується на принципах законності, гуманізму, поваги прав людини;

діяльність проходить в умовах конспірації та необхідності збереження її співробітниками службової таємниці;

діяльність характеризується екстремальністю, пов'язаною з наявністю різних стрес-факторів (підвищена відповідальність, небезпеки для життя та здоров'я) та психичними навантаженнями в роботі.

Більшість авторів виділяють наступні види діяльності співробітників органів внутрішніх справ: оперативно-пошукова діяльність, слідча діяльність, діяльність охорони громадського порядку та охорони об'єктів майна.

Оперативно-пошукова діяльність є провідною для широкого кола робітників міліції, в тому числі для співробітників карного розшуку, підрозділів по боротьбі з економічними злочинами та організованою злочинністю, оперативно-пошукових підрозділів, відділів боротьби з незаконним обігом наркотиків і деяких інших служб.

Підрозділи, які здійснюють оперативно-пошукову діяльність, зобов'язані:

у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення, припинення і розкриття злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень;

виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;

виконувати запити відповідних міжнародних правоохоронних організацій та правоохоронних органів інших держав на підставі договорів і угод;

інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані зі службовою діяльністю посадових осіб;

здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного розкриття злочинів та викриття винних;

забезпечити із залученням інших підрозділів безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

брати участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт.

Психологічні якості та вміння, якими повинен володіти співробітник: здатність вирішувати професійні завдання в ситуаціях, які супроводжуються високим ступенем особистого розвитку та безпеки для життя; готовність до ситуацій силового єдиноборства зі злочинцями; підвищена відповідальність за свої дії («відсутність права на помилку»); здатність рольового перевтілення, вміння видавати себе за інших людей, вправно розігрувати ролі різних соціальних і професійних типів; мовна винахідливість, вміння швидко та достовірно роз'яснити критичну ситуацію іншому, приховуючи при цьому істинні наміри.

Діяльність з дізнання і розслідування злочинів є основною для дізнавачів, слідчих та експертів-криміналістів органів внутрішніх справ, а його зміст потребує знання тактики і методики розкриття і розслідування конкретних злочинів, прийомів проведення окремих слідчих дій, способів встановлення психологічного контакту з іншими особами.

Слідчі проводять досудове розслідування відповідно до загальних положень досудового розслідування Кримінально-процесуального кодексу України. Слідчий невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання в порядку, передбаченому цим Кодексом.

Слідчі органів внутрішніх справ здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування.

Діяльність охорони громадського порядку та безпеки здійснюється особовим складом міліції та іншими співпрацівниками органів внутрішніх справ, військовослужбовцями внутрішніх військ, котрих залучають до охорони громадського порядку і громадської безпеки. Цей різновид діяльності є провідним для патрульно-постової служби міліції, дорожньо-патрульної служби ДАІ, муніципальної міліції. Загальна характеристика цієї діяльності – цілеспрямований нагляд і затримання правопорушників у громадських місцях.

При цьому можливе використання спеціальних засобів, які застосовуються у випадках, коли використані і не дали бажаних результатів усі інші форми попереднього впливу на правопорушників:

для захисту громадян і самозахисту працівника міліції від нападу та інших дій, що створюють загрозу їхньому життю або здоров'ю;

для припинення масових безпорядків і групових порушень громадського порядку;

для відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби, незалежно від їхньої приналежності, або їх звільнення у разі захоплення;

для затримання і доставлення до міліції або іншого службового приміщення осіб, які вчинили правопорушення, а також для конвоювання і утримання осіб, затриманих і підданих арешту, взятих під варту, якщо зазначені вище особи чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що вони можуть вчинити втечу чи завдати шкоди оточуючим або собі;

для припинення масового захоплення землі та інших дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також діянь, які паралізують роботу транспорту, життєдіяльність населених пунктів, посягають на громадський спокій, життя і здоров'я людей;

для припинення опору працівникові міліції та іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки по охороні громадського порядку і боротьбі зі злочинністю;

для звільнення заручників.

Особові якості: наявність певного життєвого і професійного досвіду; інтерес до людини, його переживання, здатність до емпатії; упевненість у собі, здатність до протидії порушникам правопорядку.

Охоронна діяльність здійснюється державною службою охорони, створеною для здійснення заходів охорони щодо нерухомих об'єктів та іншого майна, в тому числі вантажів, а також грошових знаків, цінних паперів та інших цінностей, що перевозяться, інкасації в місцях, не охоплених централізованою службою інкасації і перевезень цінностей Національного банку, забезпечення особистої безпеки громадян на договірних засадах.

Основними завданнями Державної служби охорони є:

здійснення за договорами заходів охорони особливо важливих об'єктів згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України, інших об'єктів (обмежені території, будівлі та споруди тощо), вантажів, а також

грошових знаків і цінних паперів, що перевозяться, інкасації в місцях, не охоплених централізованою службою інкасації і перевезення цінностей Національного банку, забезпечення особистої безпеки громадян;

розроблення основних вимог до захисту об'єктів та громадян від злочинних посягань, типових договорів і вимог до інженерно-технічного укріплення та захисту об'єктів, оснащення їх технічними системами та засобами телевідеоспостереження, тривожної сигналізації, контролювання доступу (далі – технічні засоби охоронного призначення), а також інструкцій та інших документів, що регламентують виконання охоронних функцій;

участь у проведенні єдиної технічної політики щодо впровадження технічних засобів охоронного призначення шляхом розроблення нормативних документів на час усього циклу їх життєдіяльності (проектування, промислове виробництво, монтаж, експлуатація та утилізація).

Суттєвими якостями для успішного виконання службових обов'язків є: спостережливість і увага (стійкість уваги; розподілення уваги; здатність бачити малопомітні зміни на об'єкті, який охороняється та інші);

емоційні та волевові якості (емоційна стійкість; самовпевненість; наполегливість у подоланні труднощів; висока активність; відповідальність; самокритичність та інші);

комунікаційні якості (здатність знаходити найбільш сприятливу в залежності від ситуацій, форму спілкування; вміння співпрацювати з іншими співробітниками та ін).

Обов'язки кожної особи рядового та начальницького складу прописані в «Дисциплінарному статуті органів внутрішніх справ України», затвердженому Указом Президії Верховної Ради України від 29.06.1991 року №1368-ХІІ.

Дисципліна осіб рядового та начальницького складу в органах внутрішніх справ полягає в додержанні порядку і правил, установлених законодавством України, присягою, статутами, нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України, що видаються в межах їх повноважень, і наказами начальників органів внутрішніх справ.

Дисципліна в органах внутрішніх справ зобов'язує кожну особу рядового і начальницького складу:

– додержуватись законодавства, виконувати вимоги присяги, статутів і наказів начальників;

– захищати життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань;

– у службоїй діяльності бути чесною, об'єктивною і вільною від рішень політичних партій і масових громадських рухів;

– сумлінно нести службу по охороні громадського порядку;

– стійко переносити всі труднощі, пов'язані зі службою, не шкодувати своїх сил, а в разі необхідності - й життя при виконанні службового обов'язку;

– додержуватись норм професійної етики, не вчиняти дій, що можуть призвести до втрати незалежності й об'єктивності при виконанні службових обов'язків;

- поважати людську гідність, проявляти турботу про людей і бути готовими в будь-який час надати їм допомогу;
- постійно вдосконалювати свою кваліфікацію, підвищувати рівень культури в роботі;
- сприяти начальникам у зміцненні дисципліни та забезпеченні статутного порядку, виявляти повагу до начальників, старших по службі і за званням, бути ввічливим, додержуватись правил носіння встановленої форми одягу і віддавання честі;
- з гідністю і честю поводити себе поза службою, бути прикладом у додержанні громадського порядку, утримувати інших від порушень правопорядку;
- суворо зберігати державну і службову таємниці; берегти довірені зброю, майно і техніку.

Дисципліна в органах внутрішніх справ досягається:

- вихованням в осіб рядового і начальницького складу високих моральних і ділових якостей, свідомого ставлення до виконання службових обов'язків;
- виробленням високого професіоналізму;
- забезпеченням додержання законності і статутного порядку;
- повсякденною вимогливістю начальників до підлеглих, постійною турботою про них, виявленням поваги до їх особистої гідності, забезпеченням соціальної справедливості, вмінням поєднання і правильним застосуванням засобів заохочення, переконання та примусу.

Начальник несе відповідальність за стан дисципліни серед підлеглих. Він повинен постійно бути прикладом у додержанні законності, дисципліни, бездоганному виконанні вимог присяги, статутів, наказів і норм моралі, розвивати і підтримувати у підлеглих свідоме ставлення до виконання службових обов'язків, почуття честі й гідності, заохочувати розумну ініціативу, самостійність, старанність у службі, суворо карати за недбалість.

Особливу увагу начальник повинен приділяти вивченню індивідуальних якостей підлеглих, додержанню статутних відносин між ними, згуртуванню колективу, своєчасному встановленню причин проступків підлеглих і запобіганню їм, створенню обстановки нетерпимого ставлення до порушників дисципліни. При цьому він зобов'язаний всіляко використовувати силу громадського впливу колективу.

У разі порушення дисципліни підлеглим начальник зобов'язаний нагадати йому про службові обов'язки та попередити про недопустимість таких діянь, а за необхідності, залежно від тяжкості вчиненого проступку і ступеня провини, накладати на винного дисциплінарне стягнення (порушити клопотання про накладення стягнення старшим начальником) або передати матеріали про проступок на розгляд товариського суду.

Подавати матеріали на розгляд товариського суду і одночасно накладати за той же проступок дисциплінарне стягнення забороняється.

Особи рядового і начальницького складу, на яких накладено дисциплінарне стягнення, не звільняються від притягнення до кримінальної відповідальності, якщо в їх діях є ознаки складу злочину.

Застосовувати заохочення і накладати дисциплінарні стягнення можуть тільки прямі начальники.

Прямими начальниками є начальники, яким особи рядового і начальницького складу підлеглі за службою, хоча б тимчасово.

Найближчий до підлеглого прямий начальник є безпосереднім начальником.

Особи рядового і начальницького складу, які не підлягають один одному за службою, можуть бути старшими чи молодшими. Старшинство визначається спеціальними званнями.

Старші за званням у всіх випадках зобов'язані вимагати від молодших додержання дисципліни, правил носіння встановленої форми одягу і віддавання честі.

При спільному несенні служби особами рядового і начальницького складу, які не підлеглі одна одній, якщо їх службові взаємовідносини не визначено начальником, старший з них за посадою, а при однакових посадах – старший за званням є начальником і користується дисциплінарною владою, наданою йому за посадою, яку він займає.

При тимчасовому зайнятті посади, якщо про це оголошено наказом, начальник користується дисциплінарною владою, що надається йому за тимчасово займаною посадою.

Наказ начальника повинен бути законним, чітким, зрозумілим і виконуватись беззаперечно, точно і в строк.

В разі одержання неправомірного наказу підлеглий зобов'язаний доповісти про це особі, яка віддала цей наказ. В разі ж підтвердження наказу – не виконувати його, а доповісти старшому прямому начальникові. Невиконання правомірного наказу тягне за собою відповідальність згідно з цим Статутом.

Висновки. Сучасний стан реформування органів внутрішніх справ на пряму пов'язаний з демократизацією суспільства. Психологічні вимоги до професійної діяльності органів внутрішніх справ також змінюються в цьому напрямку, а саме, діяльність органів внутрішніх справ стає більш відкритою, гуманною, котра в першу чергу спрямована на службу суспільству, на захист прав та свобод громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України.
2. Антонян Ю. М. Психология преступника и расследований преступлений / Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Єминов В. Е. – М., 1996.
3. Борисова С. Е. Профессиональная деформация сотрудников милиции и ее личностные детерминанты : автореф. дис. ... канд. психол. наук / С. Е. Борисова. – М., 1998.
4. Джемс У. Психология / Джемс У. – М., 1992.
5. Криминология : [учебник] / под ред. акад. В. Н. Кудрявцева, проф. В. Е. Эминова. – М., 1995.
6. Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року №565-ХІІ із змінами і доповненнями.
7. Основные виды деятельности и психологическая пригодность к службе в системе органов внутренних дел : [пособие / под ред. Б. Г. Бовина, Н. И. Мягких, А. Д. Сафронова]. – М., 1997.